

УДК 378.147:37.013.74

DOI 10.18372/2786-5487.1.17720

Корнійчук Михайло

аспірант,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

kornijchuk1995@gmail.com

СУЧАСНІ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті розглянуто сучасні моделі університетської освіти, проаналізовано їх організаційні особливості та умови. Визначено концепції сучасного класичного та дослідницького університетів. Сформульовано основоположні принципи та звичаї у керівництві сучасним університетом. Вказано на головні чинники розвитку університетської освіти.*

***Ключові слова:** розвиток, освіта, модель університетської освіти, моделювання.*

***Annotation.** The article examines modern models of university education, analyzes their organizational features and conditions. Concepts of modern classical and research universities are defined. The fundamental principles and customs in the management of a modern university are formulated. The main factors of the development of university education are indicated.*

***Key words:** development, education, model of university education, modeling.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світу в умовах глобалізації вимагає нових підходів до інтелектуального і соціального капіталу. Вирішальну роль для цього відіграє освіта.

В умовах формування високотехнологічного інформаційного суспільства, де рівень та якість освіченості всього населення набувають вирішального

значення для економічного й соціального поступу країни, зростає потреба в ефективній освіті.

Початок ХХІ століття ознаменувався зростанням уваги суспільства до вищої університетської освіти, модернізація якої стала об'єктивною необхідністю. Університетська освіта у цивілізованому світі є не просто засобом задоволення фахових потреб особистості, вона значною мірою є духовною необхідністю суспільства. Університети не ізольовані від тих змін, що відбуваються в суспільстві впродовж історії, вони живо реагують на них, змінюють усталений розклад власної життєдіяльності, зберігаючи при цьому власну ідентичність й віками вивірену практику.

Для нашого дослідження важливим є розуміння нових ознак і змісту сучасної освіти в умовах глобалізаційних тенденцій її розвитку та внутрішніх протиріч. Визначення місця й ролі освіти в соціально-економічному розвитку суспільства, а також напрямів підвищення її ефективності, є тими проблемами, вирішення яких триває вже не одне тисячоріччя – як мінімум, починаючи з розробки моделі системи освіти, запропонованої Платоном. Разом з тим і в сучасних умовах ці проблеми не втратили своєї актуальності як на рівні дослідження найбільш загальних філософських і методологічних аспектів освіти, так і у вирішенні таких проблем, як ефективність фінансово-економічних моделей розвитку вищої освіти.

Багатовіковий досвід дослідження цих проблем не зменшує їх актуальність і вимагає наукового переосмислення в сучасних умовах.

Мета статті полягає у висвітленні сучасних моделей розвитку університетської системи освіти, процесу їхнього еволюційного розвитку, окреслення їхніх інноваційних функцій та призначення для сталого розвитку суспільства, пошук балансу між потребами сучасності та майбуттям.

Виклад основного матеріалу. Ідея університету розкривається у назві «universitas», у перекладі з латинської – сукупність. З точки зору організаційного аспекту університетом називали результат об'єднання різних

за типом закладів вищої освіти. При цьому основна місія університету полягає у здобутті молодою людиною «сукупності» усіх видів знань.

На думку науковців (Т. Волобуєвої, Л. Даниленко, І. Дичківської, Л. Мартинець, О. Пехоти), освітні моделі можна умовно розділити на *європейську* та *американську* моделі (обидві відносяться до раціоналістичної моделі освіти), *радянську* (традиційна модель) і *японську* (модель розвивальної освіти). Кожна з моделей має свої особливості та відповідає певним умовам розвитку суспільства [8, с. 33].

Сучасний університет можна розглядати як свого роду консервативну інновацію. Вища школа протягом століть суттєво еволюційно змінювалася, однак, ідеологічні основи й головні фундаменти університету які виникли залишаються незмінними. «Поняття консерватизму як політичної орієнтації базується на основі гасел захисту існуючого соціально-економічного ладу та збереження й зміцнення традиційних цінностей (...) з огляду на переконання про еволюційний характер соціальних змін» [6, с. 4].

Університет є посередником між минулим і майбутнім – він підтримує одночасно і *консервативне минуле* (історію, традиції, цінності та ін.), і *інноваційне майбутнє* (професіоналізм, ефективність, підприємництво, конкурентоспроможність, трансфер технології та ін.). Сучасні класичні університети, мають свої традиції, вони тримаються за свої середньовічні ідеї, як з точки зору представлених наукових напрямків, так і стосовно їх організації. Йдучи в ногу з прогресом і розвитком науки, вони залишаються установами в певному сенсі більш консервативними, ніж, наприклад, так звані університети III покоління, для яких пріоритетом є інновації та зміни, а не традиційні цінності та принципи.

Еволюція закладів вищої освіти прогнозами ОЕСР містить чотири можливі сценарії змін, що відбуваються, які призводять до різних моделей їх діяльності [2].

Перша модель визначає вищу освіту як відкриту мережу (open networking), яка об'єднує науковців, студентів та інших зацікавлених

(наприклад, зі сфери бізнесу) фахівців. Значний акцент робиться на інтернаціоналізації – співпраці (а не конкуренції) між країнами та установами з метою гармонізації системи вищої освіти.

Ця модель спрямована на:

- забезпечення прозорості формул навчання в рамках Болонського процесу;

- створення міжнародних консорціумів;

- підтримку семестрового навчання за кордоном

- поширення інформаційних технологій у вишах;

- новий підхід до управління інтелектуальною власністю.

У **другій моделі** вища школа представлена як орієнтована на реалізацію місії, спрямованої на місцеві громади (*serving local communities*). Водночас підкреслюється роль вищої освіти для розвитку регіону. Особливим може бути навіть відхід від інтернаціоналізації, з огляду на побоювання негативних наслідків глобалізації (особливо в умовах масової міграції населення).

Третя модель показує вищу школу більш орієнтованою на громадську відповідальність (*new public responsibility*). Показовими в цьому підході є соціальна відповідальність і поліпшення ефективності управління університетами, як закладами суспільного життя. Основними стають інструменти управління, у тому числі ринкові сили, але які діють в першу чергу на предмет реалізації академічної та суспільної місії навчальних закладів. Елементами цієї моделі є введення низької плати за навчання, конкурсні принципи розподілу коштів на дослідження, розширення автономії ЗВО, зберігаючи при цьому вплив зацікавлених сторін на свою діяльність.

У **четвертій моделі** вища школа представлена як така, що функціонує на принципах відповідних бізнес-корпорацій (*higher education Inc*). Підкреслюється лібералізація ринку (послуг) у сфері науки й освіти в умовах відходу держави від вищої школи. Заклади конкурували б в глобальному масштабі на повних ринкових принципах [4].

Концепція сучасного класичного університету до представлених моделей навчальних закладів, аналізу їх організаційних особливостей та умов, пов'язаних з їх взаємовідносинами з оточенням, вказує на те, що моделлю, найбільш наближеною до традицій середньовічного університету і такою, що дещо впливає з його традицій, є модель ЗВО нової громадської відповідальності.

Управління ЗВО як організаціями суспільного життя слід тлумачити широко, як поняття «governance in HEI». Функціонування класичних університетів в сучасному світі у формулі нової громадської відповідальності тісно пов'язане з використанням у вищій принципу good governance. Відповідно до визначення ОЕСР [3, с. 324], поняття «governance» включає в себе структуру, відносини й процеси, через які, як на національному, так і організаційному рівні, політика в галузі вищої освіти вже розроблена, впроваджена і перевірена. Вона включає в себе складну мережу відносин і процесів, в тому числі законодавчої бази на тлі характеристик організацій, посилення на всю систему, розрахунок того, як гроші виділяються на організації, як вони витрачаються, і хто за це відповідає, а також менш формальні структури і відносини, які мають здатність контролювати і впливати на поведінку. Натомість поняття «good governance» – це багатоаспектне управління процесами і створення інструментів, необхідних для досягнення мети у ЗВО. Воно охоплює fitness of purpose, а також fitness for purpose. Практика good governance in HEI реалізується в результаті діяльності у своїх навчальних закладах і від її імені.

Основою сучасних класичних ЗВО є усвідомлення підтримки традицій і збагачення своєї власної організаційної культури, яка по суті визначає сферу governance. Поняття культури університету є широким і охоплює, як певні опубліковані норми, правила і закони, що містяться в законодавчих актах і в резолюціях, постановах влади, так і неписані правила поведінки – індивідуальної та колективної – похідне від їх власних традицій, посиляючись на попередні досягнення, які визнані з огляду на традиції ЗВО. Ключовими є

чітко сформульовані основні принципи й звичаї у керівництві університетом, які виходять за рамки вимог загального права, та інші нормативні акти, що стосуються вишів [7].

Ці основоположні принципи були сформульовані в розробленому Спілкою польських ректорів і прийнятим Об'єднанням ректорів закладів вищої освіти Польщі у 2007 р. Кодексі належної практики у вишах, що вказує на фундаментальну важливість наступних десяти принципів:

- державної служби;
- неупередженості в громадських справах;
- легалізму;
- автономії та відповідальності;
- поділу й балансу керівництва вишу;
- креативності;
- прозорості;
- субсидіарності;
- пошани гідності і толерантності;
- транснаціональної універсальності [1].

Організаційна культура класичного університету, що опирається на цих принципах, повинна закликати до спільного розуміння деяких особливостей і правил власної традиції, окреслювати свої власні способи концептуалізації і визначення проблем, їх аналіз й вирішення. Власна культура кожного навчального закладу охоплює не тільки універсальні елементи, отримані від багатовікових традицій, але й включає в себе своєрідні елементи, пов'язані з актуальною діяльністю, сформованою не тільки минулим, але й сьогоденням. Окремі ЗВО вирізняються силою і характером їх культур, що впливає на процеси управління навчальним закладом, способи здійснення керівництва й здійснення їх стратегій. Класичні університети повинні вирізнятися більшою силою і зрілістю своєї організаційної культури [7].

Сучасний класичний університет повинен опиратися на концепцію «університет нової публічної відповідальності», а в міжнародному просторі

повинен бути доповнений певними концепціями університету як «відкритої мережі» [4].

Принципи й моделі класичних університетів сьогодні близькі до концепції дослідницьких університетів (research university).

Метою надання університету статусу дослідницького є підвищення ролі університету як центру науки, культури і освіти, повне використання наукових і інших досягнень, отриманих визначними науковими школами закладу, забезпечення на цій основі наукових розробок для створення принципово нових технічних рішень, розробки важливих соціальних і економічних проблем, формування разом з іншими провідними вищими навчальними закладами спільних програм за пріоритетними напрямками фундаментальних досліджень, вдосконалення діяльності з підготовки висококваліфікованих кадрів для наукових досліджень [9].

У середньовіччі головною місією університету було розповсюдження знань, натомість сьогодні, у випадку дослідницького університету ключовим є поширення знань. Найкращі університети в Європі, а в багатьох випадках це класичні університети, діють за формулою, характерною для research university, але з шанобливим ставленням до традиційних, академічних зразків і організаційних рішень. Для культури класичного університету, традиційного навчального закладу велике значення має принцип автономії ЗВО, що підтверджують численні міжнародні та національні документи.

У Краківській Карті – документі KRASP 2000 р., проєкт якого був розроблений у Ягеллонському університеті зазначено, що «основною цінністю, якої протягом віків історичного досвіду вдалося досягнути польським навчальним закладам, є їхня автономія у сфері проведення *досліджень і навчання*, а також у сфері *управління*. Тому принцип автономії навчального закладу академічного характеру не може бути обмежений у жодній з перерахованих сфер їх діяльності. Публічна автономія академічного навчального закладу пов'язана з особливою відповідальністю її керівництва і професорсько-викладацького складу за виконання взятої місії. В усіх своїх

діях публічний навчальний заклад повинен керуватися принципом відкритості й прозорості для публічної думки» [4].

Класичний університет повинен також опиратися на принцип відповідальності. Таке посилення містить Ерфуртська декларація 1996 р., стверджуючи наступне: «Заклад вищої освіти повинен бути відповідальною спільнотою, а не анархістичним або невідповідальним товариством. На закладах вищої освіти тяжіє обов'язок такої організації, щоб їхні рішення приймалися після різнобічних консультацій, але без зайвого зволікання, а узгодженні дії вводилися в дію повною мірою і сумлінно, при мінімальних витратах коштів. Як спільнота вчених і студентів заклад вищої освіти несе колективну відповідальність за дії, які були вчинені керівництвом або від його імені».

Усі наведені моделі стосуються, зокрема, класичних університетів, які мають обов'язок залишатися одночасно і святинями знань, і центрами досконалості.

Висновки. Сьогодні в Україні будується демократичне громадянське суспільство, при зусиллях поєднання політики економічних реформ із соціальною політикою. Ключовим фактором стійкого соціально-економічного розвитку та стратегічним пріоритетом є зростання інтелектуального потенціалу нації і науково-технологічні інновації. У таких умовах всебічний розвиток освіти, примноження науково-інтелектуального потенціалу суспільства, створення та зміцнення конкурентного середовища на ринку надання освітніх послуг зводяться виключно до найвищих національних пріоритетів [9].

Українська університетська система освіти є невід'ємною частиною Європейської системи освіти. Але рівень її інтегрованості потребує значних та наполегливих зусиль для досягнення належного взаємозбагачення. Актуальною залишається проблема вибору шляхів розвитку університетської системи освіти в Україні опираючись на досягнення світової університетської спільноти та на сучасні практики університетів України. Пріоритет

української педагогічної науки полягає у формулюванні основ наукової проблеми інноваційної університетської системи освіти в інтересах та для науково-освітнього забезпечення сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Kodeks Dobre Praktyki w Szkołach Wyższych, Fundacja Rektorów Polskich. Kraków, 2007.
2. OECD Centre for Educational Research and Innovation (CERI). URL: <https://www.oecd.org/education/ceri/> (last accessed 2023/02/10).
3. Santiago P., Tremblay K., Basri E., Arnal E. Tertiary Education for the Knowledge Society. Volume 1. Special Features: governance, funding, quality, OECD 2008. P. 324.
4. Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego 2010-2020. Projekt środowiskowy. Warszawa 2009.
5. Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego 2010-2020. URL: <https://mostwiedzy.pl/pl/publication/strategia-rozwoju-szkolnictwa-wyzszego-2010-2020-uczestnictwo-w-realizacji-przedswiezecia-opracowan,111633-1> (last accessed 2023/02/10) (last accessed 2023/02/10).
6. Woźnicki J. Uniwersytet – konserwatywna innowacja, wykład inauguracyjny Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny. Szczecin, 2009. P. 4.
7. Woźnicki J., Uczelnie akademickie jako instytucje życia publicznego. Warszawa, 2007. P. 28-29.
8. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти : навч.-метод. посібник. 2-е вид., доповн. та переробл. Донецьк, 2015. 102 с.
9. Конкурентоспроможність вищої освіти в умовах інформаційного суспільства: колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, доц. Н. І. Холявко. – Чернігів: ЧНТУ, 2020. – Том II: Науково-практичні засади підвищення конкурентоспроможності національної системи вищої освіти. – 192 с.